

A mi vallásunk czélja.*

— Egyházi beszéd. —

Alapige Máté V. 17: „Nem jöttem, hogy a törvényt eltöröljem, hanem inkább, hogy azt betöltssem.“

Mikor huszonkét évvel ezelőtt szent vallásunk iránt dobogó szívvvel, odaadó lelkesedéssel a theologiai pályára léptem s az első egyházi beszédformát megírva, a komoly észrevételeket kipirult arcczal, sebesen dobogó szívvvel végig hallgattam: megdöbbsentem egész lényemben s kérdeztem magamtól, kérdeztem tanfőtömtől: Hát hol van a mi álláspontunk? Hát nekünk nem szabad nézetet nyilvánítani? Hát nekünk nem szabad kimondani azt sem, mit szívünk sugall, értelmünk hangosan követel?

S még később is, mikor hallottam a figyelmeztetést, hogy ovatosan kell bánni a dogmával, a hitnézetek szembeállításával; mert azok kényes dolgok s aztán mennyi éneklő madár van a nagy természetben s mégis mily összhangot, mily bámulatatos szép egyseget tudnak teremteni együtt, gondolkoztam: hogyan lehet éppen nekünk unitáriusoknak így beszélni? Hogyan lehet éppen ma, mikor — Istennek hála! — nem kényszerítenek a dési egyezkedésre, s nem zárnak börtönbe, ha hirdetjük is: „Az Isten egy, megoszthatatlan!“ Miért nem hirdetjük inkább örökké, fáradhatatlanúl; még a háztetőkről is: Ebben nincs igazság, ezt ne kövesd! Ebben ne higyj, ez tévhit, ez babona s a XIX. sennál inkább a XX-ik század egyik szégyenfoltja, olyant hirdetni, melyben az sem hisz, a ki hirdeti azt.

S csak később, mikor az élet iskolájába kilépve, ott néhány küzdelmes évet eltöltöttem s a különböző hitnézetű embertársaimmal érintkeztem, a halhatatlan Channinget s általában szent vallásunk elveit bővebben tanulmányoztam: vettem észre, hogy nagy igazság rejlik ama figyelmeztető szavakban; vettem észre, hogy a mi vallásunk czélja nem az, hogy romboljon; hanem az, hogy álljon arra az álláspontra, melyen hitünk fejedelme, a mi testvérünk, barátunk, példányképünk, az erény zászlóvivője, a jóság mintaképe, az Istenhez s mennyhez vivő út mutatója állott, midőn az irástudók s farizeusok

* Elmondott az 1902-ik évi főtanácsi gyűlés alkalmával Kolozsvárt, october 23-án.

által megkérdetve hivatásának czéljáról: hogy vajjon nem akarja-e össze rombolni mindazt, mit Mózes és a nagy lelkű proféták teremtettek s az utókornak hátrahagytak; vajjon nem akarja-e azt mondani, hogy azok mind külső dolgok, s az emberiség teljesen új alapokra fektetendő — azt felelte: „Nem jöttem, hogy a törvényt eltöröljem, hanem inkább, hogy azt betöltsem!“ Csak ekkor értettem meg, hogy ezek a szavak épen szent vallásunk czélját jelzik. Csak ekkor tudtam meg, hogy a mi vallásunk kezdettől fogva nem az eltörlés, hanem a betöltés rendszerét fogadta el. Csak ekkor tudtam meg, hogy a mi szeretett vallásunk nem arra való, hogy egyenesen a más nézetű hitformákkal ellenkezzenek; hanem arra való, hogy vezesse a más hitnézetűeket egy magasabb, egy tökéletesebb állápontra, a hitnézetek magasztosabb, istenibb alkalmazására. Ker. hallgatók, szeretett kedves afiai! Az eltörlés s a betöltés óriásilag különböznek egymástól. Az eltörlés rendszerének elve az, hogy megszabadítson a rossz szellemektől, rossz szokásoktól. Rábeszéléssel, meggyőzéssel — ha szükség — váddal, nyílt, határozott véleményt teremtsen s összeromboljon mindent, a mi a multban rossz volt s az ő világnak romjain az új világot megteremtse. A betöltés rendszerének elve az, hogy a régi rossz eszmék és utak helyébe valami jobbat, valami igazabbat állítson, hogy legyőzze a tévelygést az igazság tanításaival, meggyőzze a rosszat a jóval.

„Az eltörlési rendszer — a mint egy kitünő amerikai pap mondja — már ösztönszerűleg arra irányúl, hogy a létező rendszerekben levő hiányokat fölfedezze“ s azokat halomra gyűjtse, ha lehet egy csapással, külső, hatalmas megrohanással megsemmisítse. A betöltési rendszer, végzi a szépet, a jót a nemest, a mint az van, nyomozza a régi tökélytelen eszmék és szokások érdemeit s arra törekszik, hogy telyessé tegye a tökélytelen eszmét vagy cselekedetet. Az eltörlés seper mindent kegyetlenül. Nincs benne szív, nincs kegyelem, nincs irgalom! Elfeledi, hogy a rossz gyakran vált jóvá. Az eltörlés tagadásokból, ellenmondásokból szörszálhasogató kritikából táplálkozik s mindezt nagy lármával végzi, de munkája mindig felületes s ideiglenes értékű. A betöltés módszere ellenben lassu, csendes, nem lármás, szerény, megalázzkodó; de befolyásában magasztos átalakító. Észrevétlenül foglal helyet a szivekbe, hogy a régi formákba és szokásokba új és magasabb szellemet öntsön, észrevevén, hogy az új és régi szükségszerű és életerős rokonságban vannak, mint a jó apa az ő gyermekével, hogy a régi táplálja és védi az újat, az új építi és növeli a régit.

Szeretett kedves afiai! Az Idvezítőnek az a mondása, melyet ma alapigéül vettem, hitem szerint szent vallásunk czélját jelzi; mert a mi vallásunk, azt tartja csak igaznak, helyesnek, szentnek, jónak és tökéletesnek. a mit az Idvezítő maga mond, a mit az ő szavával, magasztos szellemével, önmehtagadó életével, önfeláldozó halálával összhangzásba lehet hozni.

S mert ezt így hiszem, vallom, jőjjetek, nézzük meg az alapigék nyomán: 1-ór Miként felelt meg az unitárius vallás az Idvezítő ezen elvének a multban? s 2 or miként véli azt teljesíteni a jövőre?

A mig ezeket egyszerűséggel, de buzgó lélekkel, megalázkodva, de el nem csüggedve, több jó igyekezettel, mint tehetséggel kifejténém, nyerjem meg -- szeretettel kérlek nyerjem meg -- a becses figyelmet!

I.

Oh csak az a mult ne lebegne folyvást szemem előtt! Mennyi sóhaj, mennyi fájdalom, mennyi könny van ott följegyezve! Milyen szegénység, szükségködés, nélkülözés, éhség, inség! Mennyi lemondás, önmegtágadás, önfeláldozás, rabszolgaságra való kényszerítés, okmány aláírás, mely nem szivünkéből, nem meggyőződésünkéből származik!!

Oh, de ha ilyen is az a mult, hadd lebegjen folyvást szemünk előtt! Mert, ha ott van is a dicsőséges, gyönyörű szép kezdetnél, a lelkesítő mellett a lehangoló, a bátorító mellett az eleséggesztő: ott van a magasztos, minden időkre illő szó is kimondva „Mindenki azt a vallást kövesse, a mi neki tetszik, mert a hit Isten ajándéka s azt erőszakolni senkire nem lehet!“ Hát van-e ezekben a szavakban romboló szellem, mindent elseperni akaró ujtítás?! Hát nem látszik-e ezen — a mint egy szónokunk mondja — „a lelken az alázatosság átvonulása?!“ Nem látszik-é, hogy mi nem rombolni akartunk a multban, hanem építeni? S mégis — fájdalom! nemesak a XVI., hanem még a XIX. században is, még egy különben felvilágosult helvéthitű tudós is: a mi vallásunkat — „egy a rendes kerékvágásból kikölkent képződmény-nek állítja.“ Nem! az unitarizmus, — a mint örök emlékezetű nagy tudósunk mondja — a jövő vallása. Az a munkás nemzedék hatalmas ösztönét egy nemesebb jövő fejlődéséhez alkalmazza. Nem keresi az az újságot a multban, csak a megújítást. Tudja, hogy a rombolás vagy szívtelenséget, vagy erőszakos visszahatást szűl, s mikor születése pillanatában csaknem mindjárt óriási hatalomhoz jut — milyenben volt mindig s van jelenleg is a magát egyedül üdvezítőnek nevezni szerető egyház, melynek egyházi feje még a XX-ik században is ki meri mondani, hogy „protestansokkal, eretnekekkel nem társalog,“ mikor a fejedelem s e szabad, független s vallástürelem tekintetében akkor az egész világot felülmuló ország hatalmas urai eszméinek meghódolnak: akkor sem érvényesíti hatalmát külsőleg; hanem a jövőre s a lelkiismeret-szabadságra utal; tudván, hogy a jót először jobbá kell tenni s úgy lerombolni a rosszat!

Nagyérdemű gyűl! Nem nagy dolog föllépní egy társaság ellen s szidalmazni azt gyűzéséért, bigottságáért, vagy közönyéért, hogy talán még bűnösöbbé, önzőbbé, hitelenebbé, tartózkodóbbá tegyük, hogy megtámadjunk valamely idő által szentesített rendszert, eszmét, vagy szokást, hogy aláássuk, hogy elnyomjuk azt. De oda állani a tettek mezejére, mutatni a nemeslelkűséget, mikor mindenki elle-

nünk van; mikor mindenki rossz szemmel néz reánk; mert rombolóknak, ujitóknak tart; mikor oly nagy a gyűlölet ellenünk, mint felhő a beborult égen: ekkor ébresztgetni az igazságkereső, igazság-szerető ösztönöket, hirdetni a határozott véleményeket, egy nagy erővel, egy nagy hatalommal szemben is nyíltan és egyenesen a lelkiismeret szabadságára hivatkozni, akkor, mikor a Loyola tervei, nézetei nyugózik le erősen a lelkeket. Bizony ez lassu, bizony ez nehéz munka!

Igaz, hogy ez a nemes munka, s a ki ezt végzi, mondhatja a nagy megpróbáltatásokon átmént s meg nem tört apostolla: „Tudok megalázkodni és tudok hővölködni is,“ de mondhatja egyszersmind hitünk fejedelmével a nagy mesterrel: „Az én igám terhes, de gyönyörűséges!“ mert ez a munka a nemesebb képességeket foglalja magában.

S nem látjátok-e szomorú, de magasztos történelmünkéből, — a mit ma bámulunk, hogy is tudtak megállni bizton, nem remegve — nem látjátok-e, hogy „hősi lemondással, Krisztusi önmegtadással“ ezt a munkát az unitarizmus megtette. Nem látjátok-é, hogy ez nem romboló, nem türelmetlen, nem kiméletlen, hanem betöltve a törvényeket s az Idvezítő dicső, magasztos nyomdokain járva: szelidséget, szeretetet, vonzalmat, türelmet és egy jobb jövőbeni reményt fejez ki. Nem érzitek-é, hogy a multban minden váddal, minden rágalommal, kicsinyléssel, lenézéssel szemben, fölemelt fővel, igaz lelkiismerettel mondhatja a nagy Mester szavait: „Nem jöttem, hogy a törvényt eltöröljem, hanem inkább, hogy azt betöltssem!“

Nem tudjátok-é, hogy az unitarizmus születésének első pillanatjától fogva sohasem kereste a heves szakadást, nem kereste azt, hogy ellenkezést teremtsen a más hitnézetűekkel szemben.

Szomszédai, idősebb társai, gyakran vádolták, gúnyolták, kicsinyelték, lenézték, de ő megvolt rendszerint lelkében nyugodva, ha e szidalomra hallgatással felelt s mikor meg a hallgatásért szidták, hogy: „Nekem nem felelsz-é“ akkor is türt, mert az nem volt soha türelmetlen a visszatörülésben, vagy ellenkező a támadásban.

Állhatatosan megérősítette helyzetének meghamisíthatlan logikáját, megtestesítette evangéliumának éltető igazságait. Sohasem gondolt arra, hogy ledöntse az orthodoxia reszkető czitadelláit állításai és érveivel, sem pedig tisztább, valódibb hitnézetei s szentebb reményeivel, melyeket keblében táplált, s melyek őt éltették. Sohasem törekedett arra, hogy leromboljon egy eszmét, vagy szervezetet, melyben lappangó igazság vagy jó van. Arra törekedett, hogy nógassa azt a lappangó jót, hogy elősegélje annak növekedését s hogy bevigye abba az új eszmék kovászát. Igen ker. hivek! a mi szeretett egyházunk reformja gyökeres, mert a nagy Mester szerint reformál, győzelmei ártatlanok, hallgató győzelem. Igazságossága kivett a bűnből, állandó szeretete megölte a félelmet, halhatatlan reménye legyőzte a halált, mert ő nem jött, hogy a törvényt eltörölje, hanem inkább, hogy azt betöltsse. De lássuk

II.

Miként véli azt teljesíteni a jövőre nézve?

Ha valamilyek felekezeti hivatkozhatik büszkén s elmondhatja, hogy szóban, tetteben az Idvezítő tanítása szerint igyekezett élni: bizonyára önérettel mondhatjuk mi, hogy nem tértünk el az Ő tanaitól, mert mi az evangéliumi följegyzésekben az előadás aprólékos részleteinek kizsákmányolása helyett magát a Mestert szavai-ban és tetteiben tartottuk követésre méltónak. S ezért van az, hogy hitnézeteinkbe nem csuszott be annyi tévely és félreértés, mert mi nem bántuk — a mint egy névleg nem unitárius, de minden beszédében teljesen unitárius protestans szónok mondja: hogy a héjt, a pozdorját hadd vigye az idők szóró lapátja, csak a valódi mag, az élő igazság s életető eszme maradjon. — Ezért van az, hogy szeretett vallásunk nem fél a kor haladásától, sőt napról-napra erősebb, hatalmasabb támaszt nyer a kor eszméiben.

Oh milyen boldogság e vallásnak papja lenni, eszméit, örök, megdönthetlen igazságait hirdetni s ugyanakkor érezni a szív, az ész és a lelkiismeret helybenhagyó érzetét! Oh milyen boldogság egy unitárius embernek a természettudomány tanítójának lenni, ki hirdeti a tudomány vívmányait s ugyanakkor érzi is, hogy az a tudomány az ő vallásnézetével nem ellenkezik! Oh milyen kibeszélhetetlen boldogság, mikor egy ilyen adhatja elő a történelmet, az emberiség rohamos haladását, a nagyszerű történelmi mozzanatok, fordulatokat, a szabadság, egyenlőség, testvériség dicső magasztos vívmányait!

Nem érzitek-e kedves lelkészársaim a boldogságot, mikor az Idvezítő meghamisítatlan tudományát hirdettek, s ugyanakkor bensőtökben érzitek, hogy a mit hirdettek, azt hiszitek is. Nem érzitek-e e fölvilágosult százévben a fölemelő érzést ker. hivek! hogy minő boldogító e hitben élni, ennek elvei szerint cselekedni?!

Oh bizonyára, nemesak, mint édes magyar hazánknak, egytől-egyig hű gyermekei, hanem, mint szeretett egyházunknak buzgó tagjai is mondhatjuk a költővel: „Ha végig nézek vallásomon, Arczom hevül, szívem dobog. — Kimondom édes büszkeséggel, hogy unitárius vagyok!”

Azonban ez örömrzet, ez a meggyőződés nem arra való, hogy elbizzuk magunkat, hanem csak arra való, hogy szilárdan, tántoríthatatlanul, de szerényen álljunk szent vallásunk elvei mellett. Jövőre sem törekszünk, hogy zajosan, mellünket verve hirdessük elveinket a háztetőkről, ámbár véka alá rejteni sem akarjuk. Bele nyugszunk — szívvel-lelékkel belenyugszunk, hogy egyesüljünk minden jóval a mi a múltban volt, hogy új szellemet öntsünk ebbe, mélyebb harmóniát lehelljünk s magasztosabb gondolatot s reményt ébresszünk minden eszményi iránt és a mint halhatatlan Channingünk mondja:

„semmi egyebet nem tartunk lényegesnek, csupán azt, hogy szívünk lelkünk és életünk szentelje magát egyszerűen és kiválóan Istennek és az ő szent akaratának.“

Keressük a valódit és az igazat minden hitnézetben s arra igyekszünk, hogy az igazságot a tévelygő emberek előtt tiszta és megostromolhatlan világosságba helyezzük s így üdvözöljük a kritikát, mely napról-napra inkább és inkább elzárja előttünk a régi hitnézetek eredetét, az illusió és tévelygés forrásait. — Üdvözöljük nem azért, mert az romboló, hanem azért, mert az nagyon is átalakító hatású. Üdvözöljük a tudomány növekedő világát, a világ-egyetem törvényeinek fölfedezését, nem azért, mert az lerombol régi és magasztos véleményeket, hanem azért, mert az valódibb, tisztább, szentebb eszméket ad az Istenről s az ő Gondviselésének munkájáról, ihletettebb, bátoritóbb nézeteket az emberről s magassabb, vonzóbb reményeket az égről.

E hitnézetünk, e szilárd, határozott meggyőződésünk mellett hasztalan vádolnak ezzel, hogy az unitarismus alkudozó theologia, mert az elég független, bátor, határozott és sohasem tért el a Krisztus tanaitól. De nem akarunk lármázók, kérkedők, önbálványozók lenni jövőre sem, mert nem akarunk vakok lenni a tudomány iránt, közönyösek mások érdemei iránt, vagy kérkedők a mi elveinkkel.

Arzunkat a jövő felé fordítva, megtartjuk mindazt a bölcseséget és tapasztalatot a multból, mely jó és valódi hangot bizonyít, tudván, hogy: „egy theológiának, melynek ninesen régi igazsága, épen oly közel van végitélete, mint annak a theológiának, melynek nines új igazsága.“ Össze akarjuk kapcsolni az Isten igaz imadását a fölfedezés szellemével, a szokás állhatatosságát és erejét a napi ihletés örömeivel. — Előjele akarunk lenni jövőre is az új eszméknek s védője a régi bebizonyult érényeknek s szent reményeknek, mert: „Nem jöttünk, hogy a törvényt eltöröljük, hanem inkább, hogy azt betöltsük.“

* * *

„Nem jöttem, hogy a törvényt eltöröljem, hanem inkább, hogy azt betöltsém.“ Értitek é mit jelentenek az Idvezítő e szavai? Hiszitek-é, megvagytok-e győződve lelketek mélyében a felől, hogy ezek a szavak, a mi szent vallásunk czélját jelölik? Hiszitek-é, tudjátok-e, hogy szent vallásunk a multban nem a rombolásra, hanem a teljesítésre törekedett s erre törekszik jövőben is? Tudjátok-é, hogy ez nem tagadó vallás, csak új és élő igazságokat lehell a régi elviselt formákba, elüzi a babona követeléseit s visszahelyezi a vallás valódiságait.

Ha hiszitek, ha tudjátok, ha megvagytok győződve: akkor előre bátrau! Hadd mondjanak bármit ellenfeleink! Hadd mondják bár, hogy a mi vallásunk tagadó vallás volt a multban s az a jelenben is: mi csak álljunk meg ezen erős alapzaton, melyen a pokol

kapui sem diadalmaskodhatnak többé! Hadd ragaszkodjék az egyház egyik nagy ága a tárgyak imádásához, hadd vitassa az egyház tekintélyét, a pap csallhatatlanságát, a bűnről való feloldozást, a bűnbocsánatot, a képek előtti hajlongást, vagy legújabbán az úgy nevezett szent képek könyhullatását, egy darab kenyér, vagy ostya imádását!

Hadd ragaszkodjék az egyház másik nagy ága a személyek imádásához, hadd hirdesse, hogy az Isten-Krisztus által jön csak az ember üdve, a nélkül, hogy erre befolyvánk, hogy ezért munkálkodnunk kellene!

Kicsiny egyházunk haladjon a mindig haladó tudománynyal s jelképezze a szellem imádását, összhangzásba hozza a lélek törvényeit a természet törvényeivel, tudván az apostollal, hogy az „örökkévaló Isten nem lakozik halandó kézzel csinált templomokban, hanem az öntudatos kebelben, mert benne élünk, mozgunk és vagyunk.“ Amen.

FÁZAKAS LAJOS,
nyárádszentmártoni unitar. lelkész.

Egyháztörténelmi adatok.

CXLVII.

A kolozsvári unitárius templom elvétele.

Már-már kétszáz éve e gyászeseménynek, mely egyházunk erejét sok időre megtörte. Az absolutismus sötét napjaiban csak a néma fájdalom beszélt a szívekbe rejtett bús emlékekről. Most, mikor teljesebb szabadságunk van szókimondásra s a talán igen élénk visszaemlékezés sem vétetik a hatalomtól felségsértés bűne gyanánt: ideje, széttekintenünk múltunk fenmaradt emlékei közt, hogy a levonható történeti tanulságot annak idején hiven és igazán állíthassuk utódaink elé.

A kolozsvári főtéri templom elvételéről lássuk először is egy katolikus történetíró tanúskodását.

Kolinovics Gábor „*Commentariorum de Rebus Ungaricis libri XIII*“ című kéziratban maradt munkájában a XVIII. század közepén így nyilatkozik a kolozsvári unitárius templom elvételéről:

1715. Steinvillius pariter Transilvaniae Praefectus Claudio-polim roborat, atque primarium ibidem Templum indubie iussu Caesaris eiectis aegre, quibus ultra seculum servierat, Arianis, seu Vnitarÿs ad Romano Catholicos transfert debito ritu consecrandum. Castellum, quod Urbis tutamini sit, inchoatur erigi. (Liber X. pag. 451.)

1716. Appropingvanti, de quo diximus, Martonffio Praesuli gratulabundus occurrit populus Transilvaniae Catholicus, et eo prorsus temporis intervallo Steinvillius Prid. Cal. Apr. Claudiopoli Templum honoribus Divi Michaelis Archangeli per Sigismundum Imperatorem opere magnifico exstructum assumptis in tutelam VI. gravioribus equitum turmis, Vnitarÿs a quibus integro iam seculo profanabatur, vi eripit, quod amplo comitatu IV. Non. Apr. ingressus Episcopus ritu solenni peragit Sacra, vetustam simul hanc aedem Divinis Obsequijs postliminio dedicat.